

פרקי תחבורה

בקובץ הקודם (התורה והמדינה ב', עמודים נ"ט—ס"ד) נסיתי להדגים בעיה שהיא כביכול כולה חילונית, וששום קשר אין לה לכאורה עם ההלכה התורנית — תכנון ערים. הראיתי לדעת שגם לענין כזה ישנם יסודות הלכותיים מוצקים, ושהרבה הלכות התלויות בזה מקורן בתורה ודברי חז"ל והראשונים, ושיש לנו די חומר יסוד שלפיו אפשר לסדר חוקים מקיפים מבוססים כולם על צו א"ל עליון.

שוב הנני מנסה לעדור בקרקע מוזנחת — „חוקי תחבורה“, המהוים ענין חיוני בחיי יום יום. גם הם כביכול דבר אין להם עם התורה, אלא כאילו מחוץ לתחומה. ולא כי: תורת אלקים חיים מקיפה גם את השאלות הללו — — — הפוך בה והפוך בה דכולה בה!

עפ"י המקורות הקדומים נסיתי לנסח סעיפי הלכה בציון המקורות שעליהם הסתמכתי, והיה זה לסימון דרך אשר עלינו ללכת בה בקביעת החק המשפטי במדינת ישראל, ה' יכוננה עליון.

•

א. דרכי תחבורה

- א. המדינה חייבת לסדר, לסלול ולתקן דרכי תחבורה תקינים ממקום למקום בכל רחבי המדינה (ביבשה, במים ובאוויר)¹ ולפקח עליהן².
- ב. מדות רוחב שונים נתנו חכמים בדרכי התחבורה וכולן משום קידום

(1) מכרז רבי אמי: מלא כתפי נגדי בתרי עברי נהרא — קוצו. (ר' אמי הכריז: מלא הכתף של מושכי הספינות, משני עברי הנהר — גדעו! — אם גדלים שם עצים ומפריעים לתחבורה המימית — ב"מ ק"ז, ב'). וראה רמב"ם הלכות נזקי ממון י"ג, כ"ז „ומניחן מקום סנוי משני שפתות הנהר כרחב כתפי המלחים שיורדין שם ומושכין הספינה, וכל אילן הנמצא ברוחב זה קוצצין אותו מיד ואין מתריץ בבעליו שהרי מעכב מושכי הספינה“.

(2) משנה פ"א דשקלים: באחד באדר משמיעין על השקלים וכו' ובט"ו בו קוראין את המגילה בכרכים ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקות המים ועושים כל צרכי רבים“.

נכון, שרוב המפרשים מסבירים את המשנה „בשביל עולי רגלים אי נמי, בשביל הגולים לערי מקלט“ (ראה רמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש ח' ו' בפירוש הגר"א בשקלים שם; בקרבן העדה וכו') אך אין מקרא יוצא מדי פשוט... וביותר אנו למדים מתוך דברי הסימס „ועושין כל צרכי רבים“ מכאן, חובה זו ואחרות דכוותה, שהרי אין לך צרכי רבים גדולים מזה.

התנועה, מניעת הסכנה והצלת נפשות. כגון: בדרך שהתנועה בה אינה גדולה — בכדי ששני אמצעי תחבורה לא יתנגשו זה בזה⁵; בדרך שהתנועה רבה — פי שנים מכך⁴; בדרך שיש בה הצלת נפשות — פי ארבעה⁵.

ג. נערמו תלים או נעשו נקעים בדרך — חייבת הרשות להורידם או למלאותם⁶. היו מפריעים ומכשולים זמניים בדרכי התחבורה (בשעת תיקון הדרכים וכ"ב) יש להעמיד סימני אזהרה בולטים ומזדקרים לעין בכדי למנוע סכנה⁷. וכן אם בגובה כלי התחבורה וטעינתם הרגילה, נעשו מכשולים (כענפים שהתפשטו על גובה הדרך; חוטי חשמל שהונמכו וכל כיוצא בכך) יש להסירם או להגביהם. ואין צריכים להתרות בבעל הענפים וכדומה⁸.

ד. הנוסע, ההולך וכן הנוטה מדרך התחבורה בשביל לתת מעבר לאחרים — פונה תמיד לצד ימין⁹.

ה. בכל מקום שיש לחשוש לסכנת נפשות כגון שהיתה דרך הרכבת ופסיה צולבות עם דרך התחבורה, מעמידים לשם מחסום החוסם את הדרך עד שלא תגיע שעת הסכנה, וכעבור שעת הסכנה — מסלקים אותו¹⁰.

ב. בתחבורה

א. בשעה שיש צורך להסדיר את התחבורה, כגון כשהדרך בתיקון או שאי אפשר לתת מעבר חפשי לכל כלי תחבורה — אם היתה התחבורה בבעלי חיים כגון סוסים, חמורים וגמלים, אם חכו שנים אחד טעון ואחד רכוב, מקדימין את הטעון לרכוב¹. אחד טעון או רכוב ואחד ריקן — הטעון והרכוב קודם לריקן². אחד בא

3) „דרך מעיר לעיר ח' אמות“ (ב"ב ק', א'). „כדי שאם ייפגשו שתי עגלות זו בזו — שלא יתעכבו זו בזו“ (רשב"ם שם) ור' בסמ"ע (חומ"מ רי"ז, ס"ק ט').

4) „דרך הרבים שש עשרה אמה“ (שם עמוד ד'). ור' בס"י הר"ש „הואיל ובאין שם גם ממקומות אחרים שאז יש לחוש שהרבה בני אדם ועגלות יפגעו זה בזה משום הכי יש לתת לו ט"ז אמה דהוא שעור רשות הרבים“. ורא' בסמ"ע שם סק"י.

5) דרך ערי מקלט ל"ב אמה (שם, שם). ור' ברמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש (ח', ה'—ו'): „ורוחב דרך ערי מקלט אין פחות משלשים ושתים אמות, ובית דין שנתרשל בדבר — מעלה עליהן הכתוב כאילו שפכו דמים“.

6) „ומסירין מהן כל מכשול וכל תקלה ואין מניחין בדרך לא תל ולא נהר אלא: עושין עליו גשר כדי שלא לעכב את הבורח לשם“ (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש ח', ה').

7) „אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בה אדם וימות וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות — מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה“ (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש י"א, ד').

8) „אילן שהוא נוטה לר"ה קוצץ כדי שיהא גמל עובר ורוכבו, ר"י אומר: כדי שיהא גמל טעון פשתן או חבלי זמורות“ (ב"ב כ"ז, ב'). וראה בהערה 1.

9) „דאמר מר: כל פינות שאתה סונה לא יהו אלא דרך ימין“ (יומא ט"ז, ב').

10) ראה בהערה 7 וראה ברמב"ם (שם ג) „גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים“.

1) „צדק צדק תרדוף, אחד לדין ואחד לפשרה וכו“ (סנהדרין ל"ב, ב'). וראה ברמב"ם

הל' רוצח ושמירת נפש י"ג, י"א; ובחומ"מ רעב, י"ג.

2) רמב"ם, שם י"ד.

ממקום קרוב ואחד ממקום רחוק — את הרחוק לקרוב³, כללו של דבר: מתחשבים עם צער בעלי החיים ומי שצער גדול — העברתו קודמת⁴.

ב. היתה התחבורה במכונות, כרכרות, עגלות דומיהן, נוסעים ומטען — נוסעים קודמים ואם היה מטען חיוני ביותר — מטען קודם⁵. ולעולם מקדימין את האמבולנס של מגן דוד וכיר"ב או של מכבי האש לכל כלי תחבורה אחרים⁶.

ג. היו כולם נוסעים או כולם מטען — הקודם קודם עובר⁷.

ד. וכן בדרכי תחבורה מימיים. ונפגשו שתי אניות במקום צר אשר אין מעבר אלא לאחת מהן. טעונה ושאינה טעונה (ולפי"ז גם הטעונה יותר לטעונה פחות) — טעונה קודמת. רחוקה וקרובה — רחוקה קודמת וכל כיוצא בכך⁸.

ה. מכונית שנתקלקלה בדרך ואין ביכולת הנהג לבדו לתקנה או שהיתה זקוקה לדחיפה — כל העובר שם⁹, והוא בקי בכך חייב לעזור לו והמעלים עין עובר בלא תעשה¹⁰.

ג. בשבתות ובמועדים

א. מכיון שכל תחבורה חייבת לשבות בשבת קודש ובמועדי ד'. שהרי אמרה תורה: לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך, עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך (שמות כ' ט'). וכל תחבורה יש בה משום כמה וכמה איסורין נוספים, כגון: איסור תחומין, הדלקת אש וכיבויה, שימוש בבעלי חיים, מקח וממכר וכיוצא בכך. ומכיון שאפשר שתהיה סכנת נפשות שהשבת נדחתה מפניה — הרשות מעמידה כלי רכב מוכנים כגון מגן דוד אדום וכיוצא בכך שיהיו מסייעים ומצילים בעת הצורך.

ב. ספינה הנמצאת בלב ים — משיטין אותה כדרכה, משום סכנת נפשות זמותר לכתחילה להפליג בחול אעפ"י שיודע שיצטרך לעשות מלאכה זו בשבת קודש².

ג. גוים שבאו על ישראל בארצו, אפילו לא באו אלא לשדוד תבן וקש — יוצאים עליהם בשבת בכל כלי רכב ומגרשים אותם מן הארץ³.

(עוד יבא)

(3) שם, שם.

(4) חו"מ רעב, ט'.

(5) שהרי אין למטען דחיפות כללנוסעים.

(6) משום סכנת נפשות. וראה בהערה 4.

(7) „הטל פשרה ביניהם“ (רמב"ם שם).

(8) גמ' ורמב"ם שם י"ב.

(9) פרט לחולה או זקן ואינו לפי כבודו (בב"מ ל', א').

(10) שנאמר במצוות עזיבה „לא תוכל להתעלם“ (שמות, ר"ג ח').

(1) ר' רמב"ם הלכות שבת ב', א'.

(2) ר' או"ח רמ"ה ובמ"ב ס"ג ח'.

(3) גמ', רמב"ם שם כ', כ"ג.